

PAPER DETAILS

TITLE: Subat 2023 Türkiye Depremleri Sonrasi Afet Bölgesi Hayvan Sagligi Koordinasyonu
Kapsaminda Hatay Ilinde Yürütülen Çalışmalar ve Afet Yönetiminde Veteriner Hekimligi

AUTHORS: Burcu Can,Erdi Can

PAGES: 375-389

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3406044>

-Araştırma Makalesi-

Şubat 2023 Türkiye Depremleri Sonrası Afet Bölgesi Hayvan Sağlığı Koordinasyonu Kapsamında Hatay İlinde Yürütülen Çalışmalar ve Afet Yönetiminde Veteriner Hekimliği

Burcu CAN^{1,2}, Erdi CAN²

ORCID: 0000-0002-1384-8575, 0009-0002-1217-5564

Öz

Veteriner Hekimliği mesleği ülkemizde hak ettiği değeri hala görememiş olsa da sadece hayvan sağlığı değil insan sağlığı ve insana dair tüm yaşamsal konuların içinde tutulması gereken bir meslek grubudur. Şubat 2023'te ülkemizi sarsan depremler sonrasında bir kez daha görülmüştür ki veteriner hekimler hayvanların hayatta tutulmasının yanı sıra; bulaşıcı hastalıklarının kontrolü, hayvansal gıdaların zayıflığının önüne geçilmesi, evcil hayvan ve çiftlik hayvanlarının arama kurtarma faaliyetlerinin koordinasyonu, medikal malzemelerinin koordinasyonu, insektlere karşı ilaçlama çalışmalarının organizasyonu, geçimini hayvan yetiştiriciliği ile sağlayan depremzedelerin zararının minimuma indirilmesi, evcil hayvanlarını ailenin üyesi gören depremzedelerin psikolojik desteği gibi birçok konuda afet bölgesinde efektif çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ülkemizde birçok şehri yıkıcı etkisi altına alan, deprem fırtınasında Türkiye'nin ve Dünya'nın çeşitli bölgelerinden Veteriner Hekimler, ilk saatlerden itibaren afet bölgesinde organize olarak tüm meslek örgütlerine örnek olabilecek kapsamlı bir çalışma gerçekleştirdiler. Çalışmaların tamamı gönüllü veteriner hekimler, Türk Veteriner Hekimleri Birliği (TVHB), mülki idari birimler ve yerel yönetimlerin destekleriyle gerçekleştirilmiştir. Yaşanan afet ne olursa olsun bir şehrin yeniden yapılanmasının sadece binalarla değil yaşayan insanların hayatlarına devam edebilmeleriyle mümkün olacağı bilinmektedir. Yüzyılın felaketi olarak nitelendirilen afet ardından Hatay ilinde Hayvan Sağlığı Koordinasyonunda veteriner hekimler tarafından yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ve sunulması; daha sonra yaşanacak afetlerde efektif yol alınması için hem veteriner hekimliği hem de diğer meslek birlikleri tarafından örnek olarak kullanılabilecek ve afet yönetimi alanında katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Veteriner Hekimliği, Hayvan Sağlığı, Afet Yönetimi, Deprem, Hatay

Animal Health Coordination of Disaster Area After The February 2023 Turkey Earthquakes Studies Carried Out in Hatay Province and Veterinary Medicine in Disaster Management

Abstract

While the profession of veterinary medicine is included in all fields related not only to animal health but also to life sciences worldwide, it still does not receive the value it deserves in our country. After the earthquakes that shook our country in February 2023, it was seen once again that veterinarians, in addition to keeping animals alive, have carried out effective studies in the disaster area on many issues such as the control of infectious diseases,

¹ İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

² Türk Veteriner Hekimler Birliği Merkez Konseyi, Ankara, Türkiye

Corresponding author e-mail: burcucan.dvm@gmail.com

Gönderim Tarihi / Received Date: 13.09.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 23.10.2023

Bu makaleye atıf yapmak için- To cite this article

Can B., Can E. (2023). Şubat 2023 Türkiye Depremleri Sonrası Afet Bölgesi Hayvan Sağlığı Koordinasyonu Kapsamında Hatay İlinde Yürütülen Çalışmalar ve Afet Yönetiminde Veteriner Hekimliği. Resilience, 375-389

preventing the loss of food of animal origin, coordination of search and rescue activities of pets and farm animals, coordination of medical supplies, organisation of pesticides against insects, minimising the damage of earthquake victims who make their living from animal breeding, psychological support of earthquake victims who consider their pets to be members of the family. In the earthquake storm, which destroyed many cities in our country, veterinarians from various regions of Turkey and the world carried out a comprehensive study that could set an example for all professional organisations by coordinating in the disaster area from the first hours. All the studies were carried out with the support of volunteer veterinarians, the Turkish Veterinary Medical Association, local administrative units and local governments. Regardless of a disaster that has been experienced, it is known that the restructuring of a city will be possible not only with building, but also with the ability of living people to continue their lives. Evaluation and presentation of the studies carried out by veterinarians in the Animal Health Coordination in the province of Hatay after the disaster, described as the century's disaster; can be used as an example by both veterinary medicine and other professional associations for effective progress in future disasters and can contribute to disaster management.

Keywords: Veterinary Medicine, Animal Health, Disaster Management, Earthquake, Hatay

1. Giriş

Türkiye'de veteriner hekimler, meslek adı içerisinde hekim kelimesi geçmesine rağmen sağlık çalışanı statüsünde bulunması ile ilgili kanunlarda karmaşa bulunmakta ve özlük haklarından mahrum kalmakta olan bir meslek grubunun üyesi olarak çalışmaktadırlar (Devlet Memurları Kanunu, 1982; Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, 1987; Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, 1928; "Veteriner Hekimlerin Sağlık Personeli Sayılmaması Serüveni," 2021). Ancak veteriner hekimlerin aldıkları kapsamlı eğitim, stajyerlik dönemi ve çalışma hayatlarında karşılaştıkları olgular kriz yönetimine uygun karakter özellikleri kazandırmaktadır (Ayvazoğlu ve Aydın, 2021; Holmquist ve ark., 2021). İsmet İnönü tarafından dile getirilen "Beşeri hekimlik insan içinse veteriner hekimlik insanlık içindir." sözünün anlattığı gibi veteriner hekimliği insanlığa dair her konuda söz sahibi olması ve değer görmesi gerekli meslek gruplarının başında gelmektedir. Ancak çok üzücüdür ki ülkemizde afetlerde koordinasyonu sağlamakla yükümlü kurum olan Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın son stratejik planından "Veteriner" kelimesinin hiç kullanılmamış olduğu, "hayvan" kelimesinin ise yalnızca üç kez kullanıldığı görülmüştür (TC İçişleri Bakanlığı, 2019).

Şubat 2023'te meydana gelen depremler (06.02.2023 tarihinde yerel saat 04:17'de Mw: 7.7 büyüklüğünde ve yerel saat 13:24'te Mw: 7.6 büyüklüğünde Kahramanmaraş merkezli, 20.02.2023 tarihinde Mw: 6.4 büyüklüğünde Hatay merkezli) ile yıkımdan en çok etkilenen il Hatay ili olmuştur (Binali, 2023; SBB, 2023; Tekeli, 2023; Vapur et al., 2023). Hatay; Antakya ve Defne ilçelerine ayrılmış olan Hatay Merkezi ile Samandağ, Altınözü ve Yayladağı'ndan oluşan birinci bölge, merkezini İskenderun ve Payas ilçelerinin oluşturduğu, Arsuz, Belen, Dörtöl ve Erzin ilçelerini içeren ikinci bölge ve Kırıkhan merkezli olmak üzere Hassa, Kumlu ve Reyhanlı ilçelerinden oluşan üç bölgeden oluşmaktadır (Tekeli, 2023; Vapur ve ark., 2023).

Depremin gerçekleştiği ilk andan itibaren Türkiye ve dünyanın çeşitli bölgelerinden yüzlerce arama kurtarma ekibi ve yardım örgütünün bölgeye akın ettiği bilinmektedir (Gökçen, 2022). Gerçekleşen afette insanlar gibi yaşam alanlarını paylaştıkları hayvanlar da eş zamanlı etkilenmişlerdir. İlk günlerde gerçekleştirilen arama kurtarma ve yardım faaliyetlerini bunu

izleyen günlerde hayvan arama kurtarma talepleri, yetiştirici ve kanatlı hayvanlar için yem ve evcil hayvanlar için mama talepleri izlemiştir.

Depremi ardından ilk saatlerden itibaren gönüllü veteriner hekimler etkilenen tüm illere bireysel olarak ve Türk Veteriner Hekimleri Birliği organizasyonu ile ilk olarak evcil hayvan ve çiftlik hayvanlarının arama kurtarma faaliyetlerinin koordinasyonu, medikal malzemelerinin koordinasyonu ardından bulaşıcı hastalıklarının kontrolü, hayvansal gıdaların zaiyatının önüne geçilmesi, insektlere karşı ilaçlama çalışmalarının organizasyonu, geçimini hayvan yetiştiriciliği ile sağlayan depremzedelerin zararının minimuma indirilmesi, evcil hayvanlarını ailenin üyesi gören depremzedelerin psikolojik desteği, aşevlerinde dağıtılan gıdaların kontrolü ve örneklemesi konularında mülki idari birimler ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde sahada aktif olarak çalışmışlardır.

Yaşanan afet, şehirlerin yeniden yapılanması için sadece yapı stoğunun yenilenmesinin yeterli olmadığını, bölgede yaşayan halkın hayatını idame edecek koşulların sağlanmasının önemini otaya koymuştur. Afet sonrasında sadece binaların değil toplumun da yeniden yapılanması sürecinde birçok meslek grubunun etkin çalışmalar sergilemesi gerekmektedir. Veteriner hekimlerin afet yönetiminde yer alması sebepleri arasında, halk sağlığı, gıda ve su alanlarında çalışmaları, laboratuvar analizleri ve klinik uzmanlıkları gibi çeşitli becerilere sahip, yüksek eğitilmiş profesyoneller olmaları gelmektedir (Holmquist ve ark., 2021).

İnsanlık tarihinin başından beri insan hayvan ilişkisi günümüzde kentleşme ve yoğun iş hayatına sahip insanların sayısının da artmasıyla farklı bir noktaya ulaşmıştır (Bektaş ve Kaya, 2019; Erdoğan, 2023; Gökçen, 2022). Veteriner hekimlerin, hayvanların refahını sağlamak başta olmak üzere, insan sağlığı ve insanlığa dair konulardaki önemi büyüktür ve afet yönetimi ve planlamalarında veteriner hekimlerin çeşitli alanlarda söz sahibi olması şehirlerin ihya edilmesi için önemli olacaktır (Holmquist ve ark., 2021).

2. Amaç

Yüzyılın felaketi olarak nitelendirilen afetin ardından Hatay ilinde Hayvan Sağlığı Koordinasyonunda veteriner hekimler tarafından yapılan çalışmaların değerlendirilmesi ve sunulması; daha sonra yaşanacak afetlerde efektif yol alınması için hem veteriner hekimliği hem de diğer meslek birlikleri tarafından örnek olarak kullanılabilecek ve afet yönetimi alanında katkı sağlayacaktır.

Konu ile ilgili daha önce yayınlanan makalelerde yapılması gerekenler genellikle listeler halinde verilmiş ancak süreçle ilgili veteriner hekimlerin yürütmesi gerekli çalışmaların hangi kurumlar ile iş birliği içinde bu faaliyetleri yürütülebileceği belirtilmemiştir (Aksoy ve ark, 2017; Erdoğan, 2023). Ülkemizde izlenen afetler sonrasında afetlere etkin müdahaleyi sağlamak amacıyla AFAD tarafından 2014 yılında Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) hazırlanmıştır (AFAD, 2014). Bu planlamaya göre ülkemizde yaşanacak her türlü afette müdahale çalışmalarında görev alacak birimlerin rol ve sorumlulukları belirlenmiştir. Ancak burada da meslek grupları açısından net bir dağılım ve planlamanın yer almadığı izlenmiştir. Sunulan çalışmanın yaşanan afet sonrasında uygulananlar ile afet yönetimi konularında bilgi vermesinin olası afetler için yararlı olacağı düşünülmektedir.

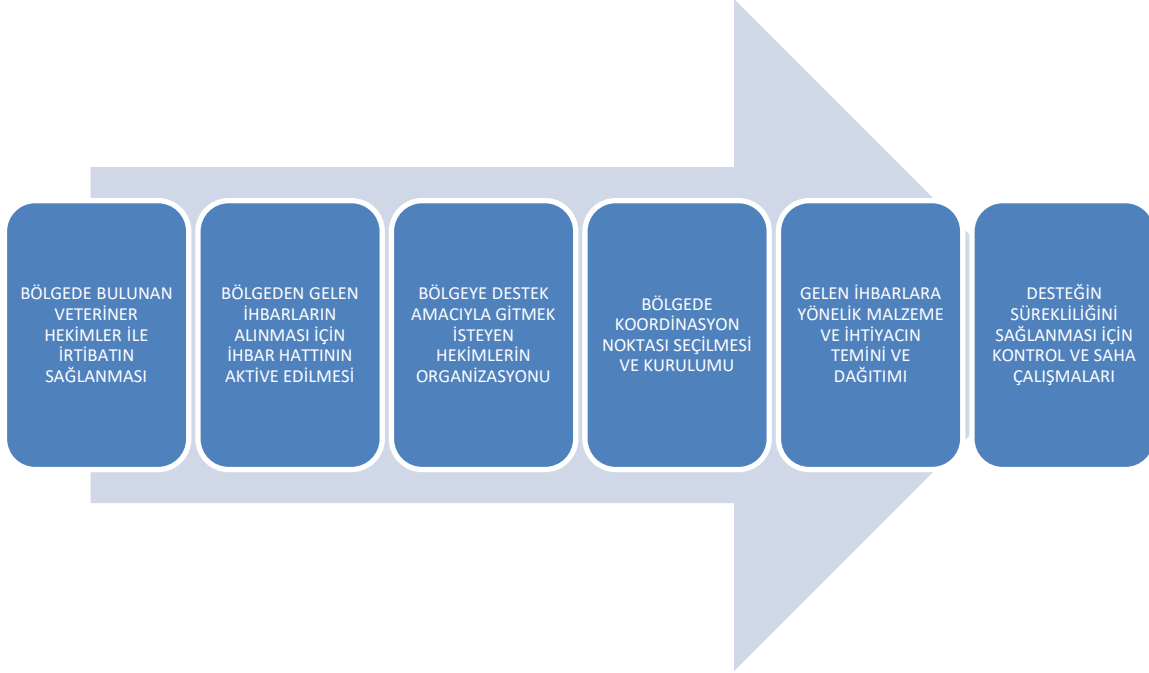
3. Yöntem

Sunulan çalışmada 2023 yılında gerçekleşen Kahramanmaraş ve Hatay merkezli depremler sonrasında Hatay iline gönüllü olarak giden ve bölgede yaşayan depremzede veteriner hekimlerin uyguladığı faaliyetler ve gözlemleri değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Hatay ili ve ilçelerinde farklı alanlarda yürütülen veteriner sağlık uygulamaları ve afet sürecinde veteriner hekimlerin etkinliğinin önemi detaylı olarak incelenmektedir.

Veteriner Hekimlerin saha çalışmalarında katkı sağladığı ve inisiyatif alarak üstlendiği çalışmalar; (1) Koordinasyon sisteminin kurulması, (2) Medikal malzeme, ilaç ve temel ihtiyaç desteği, (3) Veteriner hekimliği hizmetlerinin sürdürülmesi, (4) Hayvan arama kurtarma faaliyetleri, (5) Sahiplendirme çalışmaları başlıkları ile anlatılacaktır.

3.1. Koordinasyon sisteminin kurulması

Veteriner Hekimler tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin sürdürülmesi Şekil 1’de tanımlandığı şekilde gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1. Sürdürülen faaliyetlerin düzenlenmesi

Depremin gerçekleştiği andan itibaren mesleki olarak ilk sorumluluğu hayvan sağlığı ve refahına yoğunlaşmak olan veteriner hekimler, hayvanlara destek yanında sahip oldukları bilgi ve donanımla insani yardım konusunda da yardım ekipleri ve diğer meslek grupları ile dayanışma içinde çalıştılar. Bölgeye ulaşan veteriner hekimler; bireysel ve çevrelerinden gelen nakdi yardım ve bölgede ihtiyaç duyulabilecek gıda, giyim, ısınma gereci gibi birçok kalem halinde sayılabilecek destek malzemesinin bölgeye getirilmesine aracı oldular. Bunun dışında veteriner klinikleri, veteriner ecza depoları ve medikal firmalar sahip oldukları stok dolayısıyla paylaşabilecekleri medikal malzeme ve ilaçların bölgede ihtiyaç duyulan hastane, sağlık kuruluşu, sahra hastanesi, eczane ve veteriner hekimlere ilk elden ulaştırılmasını sağladılar.

Destek hizmetlerinin sürdürülebilir gerçekleşmesi için ilk gün depremin yıkıcı etkilerinden diğer ilçelere göre daha az etkilenmiş Dört Yol ilçesinde (Vapur ve ark., 2023) mülki idare ve yerel yönetimler ile kararlaştırılan noktada “Afet Bölgesi Hatay İli Hayvan Sağlığı Koordinasyon Noktası” kuruldu. Kurulan merkezde yardım için gelecek ekiplerin dinlenme, bakım ve konaklama ihtiyaçlarını sağlayabilecekleri düzenlemeler yapıldı ve bölgeye dağıtım için getirilen yardım malzemelerin tasnif ve depolanması için bir depo, bundan bağımsız bir alanda ise hayvanların beslenme ihtiyacına yönelik gönderilecek mama ve yem için ayrı ayrı depolama alanları planlandı ve düzenlendi.

3.1.2. Kurumsal iş birliklerinin yapılması ve izinlerin alınması

Veteriner sağlık hizmetlerinin afet sonrasında etkin bir şekilde yürütülebilmesi adına, afet yönetimi sürecinde görevli olan kurumlarla işbirliği içinde çalışması önemlidir (Erdoğan, 2023). Hatay ilinde bölgede faaliyet gösteren gönüllü veteriner hekimlerin öncelikle Türk Veteriner Hekimler Birliği çatısı altında koordinasyonu sağlamış, ardından olağanüstü koordinasyon valiliği ile iş birliği içinde çalışma ve faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Afet bölgesinde güvenlik problemlerinde Hayvan Durum İzleme mobil ekipleri, Emniyet Müdürlükleri, Jandarma ekiplerinden; hayvanların barınması, tahliyesi konularında Doğa Koruma Milli Parklar Bölge ve İl Müdürlüklerinden ve Gıda, Tarım Orman Bakanlığı ilgili birimlerinden, Yerel yönetimlerin Sağlık İşleri ve Veteriner İşleri Müdürlükleri ve daire başkanlıklarından, İl Hayvan Koruma Kurulu'ndan; insekt ve haşere kontrolü için yerel yönetimlerin ilgili birimlerinden; hasar gören ahır, kümes vb. birincil üretim yerleri tespit edilmesi, telef olan büyük baş, küçükbaş ve kanatlı envanteri çıkarılması, yıkılmış veya ağır hasarlı ahırlara hayvan çadırı, yem, arılı çerçeve, ana arı ve kanatlı hayvanların hak sahiplerine dağıtılması konularında Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan, afetzedelere dağıtılan gıdaların kontrolü ve denetimi için yerel yönetimler ve bakanlıkların ilgili birimlerinden; arama kurtarma faaliyetlerinde kullanılan iş makineleri vb. temini, araç temini, arıza ve temel ihtiyaçların giderilmesi konularında İl Özel İdaresi, İtfaiye ve AFAD ekiplerinden; yerel hayvan koruma görevlileri ile birçok sivil toplum kuruluşundan, bölgede faaliyet gösteren sağlık meslek odaları ve meslek birliklerinden ve bölgede faaliyet gösteren üniversite ve meslek yüksek okullarından destek alınarak ve sayılan kurumlar ile işbirliği içinde faaliyetler gerçekleştirilmektedir (Erdoğan, 2023; "Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği," 2006).

3.2. Medikal malzeme, ilaç ve temel ihtiyaç desteği

Veteriner hekimler ve ailelerinin bağışları, veteriner kliniklerinin, veteriner medikal şirketlerin, veteriner meslek odalarının, bölgeye göndermek istedikleri yardım malzemeleri Dörtöyl İlçesi'nde oluşturulan koordinasyon merkezinde toplanarak koordinasyonda sorumlu hekimler tarafından tasnif edilerek, gerek ilçe belediyelerine direk yapılan yardım talepleri gerek TVHB tarafından aktif hale getirilen çağrı merkezine ulaşan talepleri karşılamak üzere dağıtımı yapıldı. Bu merkezden aşağıda belirtilen acil ihtiyaçlar ilk elden ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır.

Afet sonrasında bölgede yaşayan halkın yıkılan, hasar gören ve tedbir amacıyla girilmeyen hanelerden dolayı başlıca; barınma ve beslenme başta olmak üzere hastalıklardan korunmak üzere kişisel bakım ve hijyen alanında ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır. Gelen ihbarlar ve saha çalışmalarıyla tespit edilen ihtiyaçlar doğrultusunda depremzedelere hastane, toplanma merkezleri, arama kurtarma faaliyetlerinin yürütüldüğü alanlarda, muhtelif sayılarda belirtilen malzemeler temin edilmiştir. Barınma ihtiyacına yönelik çadır ve konteyner, beslenme ihtiyacı için; şişe su, sandviç, çorba, ekme, kuru gıda, meyve ve atıştırmalıklar, çeşitli yaş ve cinsiyetler için mont, içlik, bot, eldiven, bere, atkı vb. kışlık giyim malzemeleri, iç çamaşırı, çorap, bebekli aileler için bebek bezi ve bebek maması, ısınma amacıyla kullanılmak üzere elektrikli ısıtıcı, battaniye, yorgan, çadır, tüp, yakacak odun, kişisel bakım ihtiyacı için hijyenik ped, ıslak mendil, tuvalet kağıdı, havlu peçete, kolonya, el dezenfektanı, arama kurtarma faaliyetlerinde çalışanlar için baret, iş eldiveni, çorap, bere ve atkı başta olmak üzere dağıtımı yapılan malzemelerdir.

Genel olarak, depremden etkilenen bölgelerde yardım malzemeleri standart olarak planlanıp gönderildiği için kronik hastalıklara sahip, alerjik ve engelli bireyler gibi özel ihtiyaçlara sahip kişilerin ihtiyaçlarının daha zor veya daha geç karşılandığı görülmüştür. Hatay ilinde koordinasyon kapsamında çalışan veteriner hekimler tarafından diyabet, hipertansiyon, kalp hastalığı, çölyak hastalığı, böbrek yetmezliği ve organ nakli hastalarına, ihtiyaç duyduğu

ilaçlar; SMA hastası çocuklara, karbonhidrat intoleranslı çocuk ve bebeklere alerji durumuna özel mamalar temin edilmiştir.

Hatay ilinde deprem sonrasında kullanılabilir haldeki tek devlet hastanesi olan Dört Yol Devlet Hastanesi'ne (Binalı, 2023) ihtiyaç duyduğu sarf malzeme, serum, ceset torbası, ilaçlar ile personellerin gıda, su, hijyenik malzeme vb. kişisel ihtiyaçları temin edilmiştir. Bahsedilen hastanenin kullandığı çarşaf, havlu vb. malzemelerin temizlik ve dezenfeksiyonu gönüllü hekimler tarafından yaptırılmıştır.

3.3. Veteriner hekimliği hizmetlerinin sürdürülmesi

Veteriner hekimliği mesleğinin başlıca görevi olan; hayvan sağlığı ve refahının korunmasını ve halk sağlığının korunmasını sağlamak, afet durumlarında toplumun afet sonrasında hayata dönmesine katkı sağlayan hizmetlerdendir (Ayvazoğlu ve Aydın, 2021; Erdoğan, 2023). Afetlerde hayvanların da insanlar gibi hem fiziksel hem de duygusal olarak zarar gördükleri, insanlarla aynı şekilde barınma ve beslenme ihtiyaçlarından mahrum kaldıkları bilinmektedir (Erdoğan, 2023; Gökçen, 2022). Afetten etkilenen tüm hayvanlar için yapılması gerekenler çiftlik hayvanları, evcil hayvanlar ve yaban hayvanları için planlanarak uygulanmıştır (Kılıç ve Çakır, 2022). Afet sonrası veteriner hizmetlerini değerlendiren bir çalışmada (Erdoğan, 2023) özellikle üstünde durulan başlıklar; hayvanların kurtarılması, barındırılması ve sahiplerine geri verilmesi için gerekli desteğin sağlanması, yaralı veya hastalanmış hayvanların tıbbi bakımı ve tedavisi, hayvanların kaybedilmesi durumunda sahiplerine yardımcı olunması, veteriner ilaç, malzeme ve ekipman gibi tıbbi kaynakların afet bölgelerine ulaştırılması şeklindedir.

Şubat 2023 Türkiye depremleri ardından veteriner hekimliği uygulamalarının sürdürülmesi amacıyla hayvan sağlığı ve refahının sağlanması için hayvanların beslenme ihtiyaçları karşılanmış, hayvanların sağlık problemlerinin giderilmesi için bölgedeki barınak ve rehabilitasyon merkezlerinin aktif hale getirilmesi haricinde sahra hastaneleri kurulmuş ve merkezi bölgelere ulaştırılamayan çiftlik hayvanları, evcil hayvanlar ve yaban hayvanları için mobil sağlık hizmeti sağlanmıştır.

3.3.1. Hayvanların beslenme ihtiyacının karşılanması

Afetlerin hayvanlar üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin başında açlık ve susuzluk durumları bulunmaktadır. Açlık ve susuzluk ardından hastalıkları getirdiği gibi, geçim kaynağı olarak yetiştirilen hayvanlarda ekonomik kayba, ailenin ferdi olarak kabul edilen insanlarda psikolojik sorunlara yol açabilmektedir (Erdoğan, 2023).

Çiftlik hayvanları için yem desteği

Ülkemizde T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın sunduğu rapora göre büyükbaş hayvan varlığının %13'ü, küçükbaş hayvan varlığının %17,8'i depremin etkilediği illerde bulunmaktadır ve afet sonrasında 8.241 büyükbaş, 64.260 küçükbaş, 42.000 baş kanatlı hayvanın öldüğü belirlenmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023). Yaşanan hayvan kayıpları haricinde büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin neredeyse tamamının ahırları, depoları ve taşıtları zarar görmüş, hayvanları yaralanmış ve yem ihtiyacını karşılayamadıkları için hayvanların açlıkla ilişkili hastalıklar sebebiyle sağlık sorunları ile ölümler yaşadığı tespit edilmiştir.

Çiftlik hayvanlarında deprem sonrasında görülen en büyük sağlık problemlerinin başında, ilk günlerde yeme erişimi olmayan yetiştiricilerin hayvanları yoğun olarak ekmek ve sebze artıklarıyla beslemesine bağlı olarak beslenme ve metabolizma kaynaklı hastalıklar yer almıştır. TVHB, Hatay Veteriner Hekimler Odası, Hatay ilinde faaliyet gösteren serbest Veteriner Hekimler ve Tarım İl/ İlçe Müdürlükleri aracılığıyla yem ihtiyacı olan yetiştirici

yerinde tespit edilerek yem ihtiyacının karşılanması sağlanmıştır. Ayrıca depremde etkilenen illerde hayvan sağlığı ve refahını sağlamanın yanısıra yetiştiriciyi desteklemek amacıyla çıkarılan kararname ile yem desteği sağlanacağı belirtilmiştir (Olağanüstü Hal Kapsamında Bankalar ve Konsolide Denetime Tabi Kuruluşlarca Yapılacak Bağış ve Yardımlara İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2023). Yem desteği haricinde hastalıklarına hızla müdahalede bulunularak gerek hayvanların refahı gerek yetiştiricinin zararı minimuma indirilmeye çalışılmıştır. Yem desteği haricinde açıkta kalan hayvanlara barınak sağlanması amacıyla hayvan çadırları ve branda dağıtımı yapılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Kanatlı hayvan yetiştiricilerine destek

Afet bölgelerinde insanların gerek yetiştirme amacı ile tavuk, hindi, bıldırcın gerekse hobi olarak muhabbet, kanarya, güvercin gibi kanatlı grubundan hayvanları beslediği görülmüştür. Hatay ili güvercin yetiştiriciliğinin hobi olarak yapıldığı şehirlerden biridir. İlk günden bu yana birçok kanatlı yetiştiricisinin yem ihtiyacı karşılanmıştır. Aynı zamanda kanatlı hayvanlara vitamin ve mineral takviyesi sağlanmıştır (Çetingöl ve ark., 2018). Enkaz altında kalan ya da zarar gören yapılardan kuşların kurtarılması temin edilerek, bakım ve tedavileri gerçekleştirilmiştir.

Kedi ve köpekler için mama desteği

İlk haftalarda sahipli kedi ve köpeklerin mama ihtiyaçları çadırkentlerde yerinde tespit yapılarak, barınak noktalarından ve ilçelerden gelen ihbarlar ile ilk elden veteriner hekimler tarafından ulaştırılmıştır. Mama teslimatı sırasında hayvanların genel sağlık kontrolleri yapıp, kayıt altına alınarak düzenli ziyaretler ile ihtiyaç ve tedavileri karşılanmıştır.

Hatay, ilçelerinin tamamında gönüllü grupları oluşturulmuş ve bu gruplar ile mahalle mahalle sokak hayvanları için besleme noktaları düzenlenmiştir. Konu ile ilgili firmalar ile planlamalar yapılarak, beslenme sisteminin sürekliliği sağlanmıştır.

3.3.2. Veteriner sağlık hizmetlerinin sürdürülmesi

Afetler sonrasında tıpkı insanlarda olduğu gibi hayvanlarda da tedavi ve sağlık hizmetlerinin sürdürülmesi önemlidir (Gökçen, 2022; Kılıç ve Çakır, 2022). Bunun için Hatay ilinde sahra hastanelerinin kurulumu sağlanmış, barınak ve rehabilitasyon merkezinde 7/24 ücretsiz sağlık hizmeti sürdürülmüş ve merkezi noktalara ulaşamayan afetzedeler ve çiftlik hayvanları için mobil veteriner sağlık araçları ile hizmet verilmiştir.

Barınak ve rehabilitasyon merkezlerinde hizmet

Afet gerçekleşen şehirlerde eğer barınaklar sağlam ve ayakta kalmış ise, afet sonrasında hayvanların gönderileceği güvenli alanlar belirlenene dek; barınma, beslenme, tedavi ve bakım işlemlerinin gerçekleştirilmesi için kullanılabilecek başlıca yapılardır (Erdoğan, 2023). 6 Şubat 2023 tarihi itibarıyla Hatay Büyükşehir Belediyesi Antakya Hayvan Barınağı'nda, resmi olarak görevli hekim, teknisyen, temizlik personeli, şoför gibi tüm ekibin depremde olmaları sebebiyle görevlerine devam edemeyecekleri öngörülerek gönüllü hekimler aracılığıyla hizmet vermeye başlanmıştır. Barınak binasının orta hasarlı olması sebebiyle barınak sınırlarında açık alan içerisine ameliyathane, yatar hasta ve çalışanlar için sosyal alan olmak üzere kurulan çadırlarda, TVHB Afet Bölgesi Hatay İli Koordinasyonu aracılığıyla planlı gönüllü hekim desteği, resmi çalışanlar istirahat süresini tamamlayıp göreve tam zamanlı olarak başlayınca dek sürdürüldü.

Bu süreçte ihtiyaç duyulanlar; mama (barınakta mevcut hayvanlar için, sahipli hayvanlar için ve sokak hayvanları için), su (mevcut içme suyu depolarının afet sebebiyle kullanımı mümkün olmadığı için), taşıma kafesleri, ilk yardım ve müdahale için medikal ilaç, malzeme ve ekipman gibi ihtiyaçlar ve bunun yanında veteriner hekim, veteriner teknikeri, saha çalışmasına uygun ve eğitilmiş bireyler, bu kişilerin barınma ihtiyacını karşılamak üzere çadır

veya konteyner, zarar gören yapılar sebebiyle elektrik, su gibi temel tesisat kurulana dek jeneratör ve su deposu ile haşere ilaçlaması ve dezenfeksiyon için ekipmanlar şeklinde izlenmiştir.

Sahra hastanelerinin kurulması

Şehirlerde barınak ve rehabilitasyon merkezleri hâlihazırda bulunan hayvanlara destek ve müdahale için hizmetin sürdürüleceği ilk noktalar olarak planlanmalıdır (Erdoğan, 2023). Ancak, afetin ardından sadece bu noktalarda verilen hizmetin yeterli olmadığı bilinmektedir. Bu yüzden serbest veteriner kliniklerinin işleyişi sürdürülene dek il ve ilçelerde sahra hastanelerinin kurulumu önemlidir. Hatay ili geniş yüzölçümünün yanında farklı coğrafi yapılar ile ulaşımın bir uçtan bir uca çok kolay gerçekleştirilemediği bir şehirdir. Afet ardından yapılan yer görme çalışmaları ile şehirde başlıca iki büyük sahra hastanesinin kurulumuna karar verilmiştir. Bunlardan biri İskenderun ilçesinde diğeri Antakya ilçesinde konuşlandırılmıştır ki, her ikisi de yıkımın etkilerinin en yoğun görüldüğü ilçelerin başında gelmektedir. Bu iki sahra hastanesinde acil operatif müdahaleler, tedaviler, rutin anti paraziter ve aşı uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda arama kurtarma çalışmaları sonunda bulunan hayvanlar da bu noktalarda toplanarak, buradan barınaklara nakledilmiştir. Hastaneler, bölgedeki serbest klinisyenler hizmet verebilene dek sürdürülmüştür.

Mobil veteriner sağlık hizmetlerinin sağlanması

Veteriner sağlık hizmetlerinin sürdürülmesi planlarında, veteriner sahra hastaneleri ve barınakların kullanımı öncelikli tutulmuştur. Ancak Hatay ilinin coğrafi yapısı ve afetin yıkıcı etkisi sebebiyle kırsal alanlarda yaşayan insanlara bu noktalarda sürdürülen hizmetin yetersiz kaldığı gerek gözlemler gerekse gelen ihbarlar ile saptanmıştır. Bu sebeple köy ve kasabalara destek vermek üzere diğer illerde bulunan kurumlardan gönderilen mobil veteriner sağlık araçları ile destek sağlanmıştır. Bu araçlar ile ulaşılan noktalarda çiftlik hayvanlarının sağlık taramaları ve aşılamaları, ayak ve tırnak hastalıkları açısından bakımları yapılmıştır. Aynı zamanda ulaşılması güç noktalara yem desteği de sağlanmıştır.

Yaban hayatı ile ilgili yapılan çalışmalar

Hatay, sahip olduğu coğrafya sebebiyle yaban hayvanı çeşitliliği yüksek olan ve kuş göç yolları üzerinde bulunan bir şehirdir. Afetler sonrası diğer hayvanların yanında oldukça geniş çeşitlilik yelpazesine sahip yaban hayvanlarının da beslenme ve yaralı hasta hayvanların bakımı ile ilgili problemler yaşanmaktadır (Gültepe ve ark., 2018). Bölgede yapılan avcılık faaliyetlerinin kontrol altına alınması ve yaralı hayvanların rehabilitasyonu konusuyla Doğa Koruma Milli Parklar (DKMP) Hatay il Müdürlüğü'nün Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Kampüsü içinde yer alan Yaban Hayatı Rehabilitasyon Merkezi ilgilenmektedir. Sahada çalışan gönüllü hekimler aracılığıyla yaralı yaban hayvanı ihbarlarının rehabilitasyon merkezine nakil ve tedavileri için destek verilmiştir.

Serbest veteriner işletmelerine destek

Yaşanan felaket dolayısıyla Hatay ilinde depremde en çok etkilenen 4 ilçede Hatay Veteriner Hekimler Odası'nın tespit ettiği ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan alınan verilere göre; Antakya ilçesinde bulunan 37 klinik ve Kırıkhan ilçesinde bulunan 16 klinik arasında hasarsız klinik yer almadığı, Defne ilçesinde bulunan 20 klinikten sadece ikisinin, Samandağ ilçesinde ise 12 klinikten sadece birinin çalışabilir durumda olduğu saptanmıştır. Hasar görmeyen veteriner muayenehanelerinin 20'si afet ardından ilaç, mama ve medikal cihazlarının yağmalandığı bildirilmiştir. Ayrıca afet öncesi ruhsatlandırılmış 142 adet kayıtlı veteriner muayenehanesinin tamamında elektrik kesintisi kaynaklı aşı ve ilaç zayıflığı mevcuttur.

Veteriner meslek odaları ve diğer illerde bulunan veteriner klinikleri ve ecza depolarından yapılan destekler, ilk günden bu yana kriz masasının oluşturulduğu Dörtöyöl İlçesi'nde kurulan koordinasyon merkezine ulaştırılarak, veteriner hekimlerin ve onların yönlendirdiği büyükbaş/küçükbaş yetiştiricilerinin ihtiyaç duyduğu sarf malzemesi ve ilaçlar bölgeye ilk elden ulaştırılmıştır.

Kliniği tamamen yıkılmış ve enkaz altında kalmış meslektaşlarımızın hizmetlerini sürdürebilmesi adına, meslek birliği tarafından yapılan iş birlikleri ile, ilgili izinlerin yerel yönetimler ve mülki idareden alınması ile konumların belirlendiği noktalarda, hekimlere konteyner temin ederek veteriner klinik hizmetleri faaliyetlerini hızlı bir şekilde aktif hale getirilmiştir.

Meslek adının kendi lehine kullanımının önüne geçilmesi

Afet yönetiminde desteklerin ilgili bölgelere sağlanması kadar hizmetin yetkili kişiler tarafından verilip verilmediğinin kontrolü de önemlidir. Çalışmada konu olan afet sonrasında saha çalışmaları ile veteriner sağlık hizmeti vermek isteyen kişilerin faaliyetlerini izinsiz olarak başlatmasının ve veteriner hekimliği sıfatını kullanarak yardım çalışmaları yapmasının önüne geçilmiştir. Mesleğimizin icrasında odalara üyeliği bulunmayan hekimlerin faaliyet sürdürme izni yoktur (Ünsal Adaca, n.d.; Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği İle Odalarının Teşekkül Tarzına Ve Göreceği İşlere Dair Kanun, 1995). Mesleğimiz çalışmaları kapsamında gerek narkotik ajanlar gerekse pahalı kimyasallar, ilaçlar ve ekipmanlar kullanılması kurulacak merkezlerin tehlikeye ve kötüye kullanıma açık olmasına sebep olmaktadır. Bunun önüne geçilmesi adına saha çalışmalarının, meslek odaları ve birliği ile izinlerin ve mesleki üyeliklerin kontrolünün sağlanmasının önemi anlaşılmıştır.

3.3.3. Veteriner hekimliği halk sağlığı faaliyetleri

Günlük hayat rutininde olduğu gibi afetler sonrasında da gıda güvenliğinin sağlanması ve salgın hastalıkların kontrolü veteriner hekimlerin görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Hayvanların tahliyesi konusu da hayvanların sağlık ve refahını tehdit eden ortamdan uzaklaştırma hedefinin yanında salgın hastalıkların yayılımına sebep olabilecek vektör tür olan kedi ve köpeklerin bölgeden uzaklaştırılmasına da hizmet etmektedir. Afet yönetiminde veteriner hizmetleri ve veteriner hekimlerin faaliyetlerine önem verilmesi hayvan sağlığı ve refahını sağlamanın yanında halk sağlığını kontrol altına tutmak için de önemlidir (Erdoğan, 2023; Holmquist ve ark., 2021).

İlaçlama çalışmaları

Afetler sonrasında halk sağlığını tehdit eden etkenlerin ortadan kaldırılması ve bu etkenlerle mücadele önemli konulardandır. Bu konularda yetkili kişiler tarafından, hızlı ve etkin önlemlerin alınarak uygulanması hastalıkların önüne geçilmesini sağlamaktadır. Hatay ilinde afet sonrası diğer illerden gelen yerel yönetimlerin ilgili birimlerinin araçları ve personelleri koordine edilerek, Halk Sağlığı Mesul Müdürleri gözetiminde dezenfeksiyon, kireçleme, kemirgen mücadelesi, vektör mücadelesi, naftalin ve kükürt uygulamaları yürütülmüştür. Çalışmalarda müdürlüklerde çok az sayıda veteriner hekim bulunduğu dikkati çekmiştir.

Bu çalışmalar kapsamında yürütülen faaliyetler şu şekildedir:

- 1- Karasinek, sivrisinek larva ve uçkun mücadelesinde sıvı ve granül formda larvasit ve rezidüel biyosidal ürünler, kullanılarak kaynaklara yönelik çalışmalar,
- 2- Çadırkentler içi ve çevrelerinde bulunan tuvaletler ve harici tuvaletlerin temizliği, ortak kullanım alanlarında, çöp konteynerlerinde vb. temas alanlarının tümünde, gerekli ekipman ve araçla dezenfeksiyon işlemleri,
- 3- Kemirgenler için çadır, konteyner çevreleri, yemekhane etrafları, enkazlardaki uygun alanlarda 'Kemirgen İstasyonu' içinde pasta ve mum blok tarzda zehirler bırakılması,

- 4- Çadır kentler çevresine, yılan ve akrep ve diğer haşerelere karşı kullanılmak üzere kükürt ve toz naftalinden oluşan karışım kullanılması,
- 5- Enkaz çevreleri ve buradaki ana yollar, cenazelerin değdiği yerler ve defin sırasında, hayvan leşlerinin bulunduğu yerlerde ve sağlığı tehdit edecek tüm yerlere ve çadır kentlerde kireç uygulaması,
- 6- Umumi tuvalet çevrelerine ve vatandaşlara el dezenfektanı ve kolonya dağıtılması,
- 7- Enkaz haline gelen ahırlarda kalan büyükbaş, küçükbaş hayvan ölümleri ve açıkta görülen hayvan ölümleri fenni şartlar sağlanarak gömülmesi işlemleri.

Gıda güvenliği

Veteriner hekimleri afetlerde hayvan sağlığı ve refahı için faaliyetlerini sürdürürken aynı zamanda halk sağlığını ilgilendiren konularda da faaliyetlerini sürdürmeye devam etmesi gereken meslek grubudur. Halk sağlığını ilgilendiren mesleki faaliyetlerden biri de gıda güvenliğinin sağlanmasıdır (Erdoğan, 2023). Bu amaçla ilgili kurumlarda görevlendirilen veteriner hekimlerin de bulunduğu gıda kontrolörleri tarafından depremzedelere hizmet veren geçici mobil mutfaklar, aşıevleri, yemek dağıtım noktaları, depolar ve seyyar gıda hizmeti veren yerler başta olmak üzere gıda işletmeleri denetlenmiştir. Aşıevlerinden ve dağıtım noktalarından yemek numunesi alınmıştır. Denetimlerde tespit edilen eksiklikler ilgili kurum ve kuruluşlarla irtibata geçip giderilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır.

3.4. Hayvan arama kurtarma faaliyetleri

Ülkemizde hayvan arama kurtarma çalışmalarına dair çok kısıtlı veri bulunmasına rağmen, hayvanların da insanlar kadar afetlerden etkilendiği bilinmektedir. Hayvan arama kurtarma faaliyetleri insanlar için uygulanan faaliyetlere nazaran daha farklı bir eğitim süreci, ekipman ve tecrübe gerektirmektedir. Afet olarak deprem ele alındığında hayvanlar da sadece afet sırasında can kaybı ile değil, afet ardından barınma, beslenme problemleri ve hastalıklar ile mücadele etmektedirler (Aksoy, 2018; Aksoy ve ark., 2017; Erdoğan, 2023; Gökçen, 2022; Kılıç ve Çakır, 2022).

Yaşanan depremler ardından Hatay ilinde enkaz altında birçok insanın hipotermi sebebiyle yaşamlarını kaybetmesine, enkazdan ya da hasarlı binalardan kurtulabilmiş insanların da hızlı tahliyesi ile ülkenin farklı bölgelerine göç etmesine sebep olmuştur (Tekeli, 2023). Bu dönemde birçok sahipli hayvan, sahipleri tarafından kurtarılamadığı gibi, sahipsiz/ başıboş hayvanlar da yağmur ve soğuk havanın etkilerinden korunmak için hasarlı binalara ve enkazlara sığınmıştır. Buna bağlı olarak, hayvan arama kurtarma çalışmalarında sadece sahipli hayvanlar değil, aynı zamanda sokak hayvanları da enkazlardan ve hasarlı binalardan kurtarılmıştır ve böylece, insan arama kurtarma çalışmalarından daha uzun süren bir çalışma dönemi oluşmuştur.

Hayvan arama kurtarma faaliyetlerinde, insanlar için uygulanan çalışmalara göre önemli farklılıklar bulunmaktadır (Aksoy ve ark., 2017; Erdoğan, 2023). Bunlardan ilki canlılığın yerinin tespittir. İnsanları kurtarma faaliyetlerinde, afetzedeler ile konuşularak, yerlerini tespit etmek mümkün olurken, hayvanlarda bu mümkün değildir. Bu yüzden eğer sahipli bir hayvanın enkaz altında olduğu düşünülüyorsa insanlarda kullanılan termal görüntüleme cihazları ile yerinin tespiti gerekmektedir. Yeri tespit edilip, ulaşılabilen hayvanların ise sakinleştirilerek, zapt-ı rapt altına alınması önemlidir. Yine insanlarda konuşularak yönlendirme mümkünken, hayvan kurtarmada tüm ihtimalleri kurtarıcı ekibin düşünerek, ulaşılan hayvana mümkün olduğunca zarar vermeden bulunduğu alandan çıkarılması gerekmektedir. Bu konuda bilgi ve tecrübesi olmayan insanların çalışması hem hayvana hem de destek veren insana zarar verecektir. Bunun için gerektiğinde sakinleştirici ilaçların hayvana temas etmeden uygulanabildiği ekipmanların (uyuşturucu ilaç içeren üfleme borusu

ya da tabanca) uzmanlar tarafından kullanılması gereklidir. Kurtarma faaliyeti gerçekleştirildikten sonra hayvanların da insanlar gibi sağlık kontrolleri yapılmak üzere veteriner sağlık ekiplerine teslim edilmesi gerekmektedir. Bu sırada her hayvan için birbirinden farklı taşıma kafeslerine, ağızlara ihtiyaç duyulmuştur.

Deprem sonrasında sadece enkazlardan değil ayakta kalmış ama ağır hasarlı olduğu için giriş mümkün olmayan binalardan da hayvan kurtarma çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar için iş makineleri ve vinç gibi büyük araçlar kullanılarak, hayvanın yerinin tespit edildiği yerden kurtarma çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

İnsanlar için arama kurtarma faaliyetlerinin sonlandırıldığı saatlerden sonra alınan ilgili kurumlardan alınan izinler ile, çağrı merkezimize gelen ihbarlar ve saha çalışmaları değerlendirilerek, hayvan arama kurtarma faaliyetleri bir süre daha devam ettirilmiştir. Çalışmalar sırasında hayvan arama kurtarma faaliyetlerinin insanlar için uygulandığından çok daha uzun süre devam etmesi gerektiği, hayvanların enkaz altında insanlardan daha uzun süre mücadele edebildiği depremden 20-25 gün sonrasında bile kurtarılan birçok hayvan ile görülmüştür. Kurtarılan bu hayvanların tamamının deprem sırasında enkaz altında kalmadığı, bir kısmının çevre koşullarından etkilenmemek adına enkaz altına sığındığı düşünülmektedir. Bu durum göstermektedir ki, deprem sonrasında hayvanların arama kurtarma faaliyetleri sonrasında çevrede görülen tüm hayvanlar toplanmalı, enkaz kaldırma ve yıkım çalışmaları sırasında birçok hayvanın yaralanması ve ölme riski ortadan kaldırmak için karar verilen uygun noktalarda bakım ve beslenmesine devam edilmelidir.

Hatay ilinde yürütülen hayvan arama kurtarma faaliyetleri koordinasyon kapsamında bölgeye gelen yerel yönetimlerin veteriner ekipleri ile itfaiye ekipleri iş birliği ile yapılmıştır. Yurtdışından gelen veteriner hekim, veteriner teknisyeni, itfaiyeci, paramedik ve beşerî hekimlerden oluşan ekipler de yine arama kurtarma faaliyetlerinde tecrübeleri ve destekleri ile iş birliği içinde katkı sağlamışlardır. Daha önce ülkemizde birçok afette gerçekleştiği gibi Hatay ilinde de bilinçsiz kişilerce, uygun olmayan yöntemler ile yürütülen izinsiz ve kontrolsüz, bireysel ya da dernek çatısı altında toplanmış hayvanseverler tarafından gerçekleştirilen arama kurtarma faaliyetleri olduğu gözlenmiştir (Aksoy ve ark., 2017; Erdoğan, 2023). Bu ekipler veteriner hekimler ile iş birliği halinde çalışmadığında hayvanlar tarafından ısırılma, çizilme benzer yaralanmalara maruz kalmışlardır.

3.5. Hayvan nakil ve tahliyesi

Afet sonrasında şehirlerde sokak hayvanlarının başıboş gezmesinin gerek insanlar gerek hayvanlar için olumsuz yanları; salgın hastalıklara sebep olma, hasarlı ve yıkılan yapılardan etrafa saçılmış cisimler sebebiyle yaralanma, trafik kazası sebebiyle yaralanma, enkazlardan ve hasarlı binalardan çevreye yayılan tozların solunmasına bağlı solunum problemleri (pnömokoniozis, astım, bronşit gibi üst solunum yolu hastalıkları) yakalanma gibi riskleri bulunmaktadır (Erdoğan, 2023). Bu yüzden hayvanların hızlıca yıkımın yoğun olduğu ilçe ve mahallelerden toplanarak barınaklarda gözetim altında tutulması gereklidir.

Tahliye işlemleri kesinlikle kontrollü ve planlı şekilde gerçekleştirilmelidir (Gökçen, 2022; Kılıç ve Çakır, 2022). Bulaşıcı olsun ya da olmasın herhangi bir hastalığa sahip hayvanın yolculuğa çıkarılması doğru değildir (Gökçen, 2022; Kılıç ve Çakır, 2022). Bu durum hastalığın hızla ilerlemesine ve bulaşıcı bir hastalık ise, diğer hayvanların hastalanmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda sağlam hayvanların stres dönemini atlatalmaları ardından yaralı hayvanlara zarar verebilecekleri bilinmektedir (Çetingül ve ark., 2018). Yazarlar tahliye çalışmalarını planlarken toplanan hayvanları üç temel gruba ayırmıştır; sağlıklı hayvanlar, yaralı ve hasta hayvanlar ve karantina altında tutulması gerekenler. Bu gruplardan yalnızca sağlıklı olanlarının transferi gerçekleştirilmiştir. Tahliye planlanırken, yüksek ve düşük

sıcaklıklar ve yolculuğun süresi gibi koşullara özen gösterilmesi hayvanların tahliye sırasında stres altına girmesi ardından hastalıklara yakalanmasına engel olmaktadır.

Hatay ilinden yapılan tahliyeler için hayvanların korunması ve refahının sağlanması ile ilgili kurum ve kuruluşların faaliyetlerini koordine eden DKMP İl Müdürlüğü ve Bölge Müdürlüğü ile iş birliği halinde yürütülmüştür ("Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği," 2006). Hayvanların toplanması, sağlık kontrolleri ve kayıt altına alınması barınaklarca yapılırken, DKMP tarafından belirlenen diğer illerde bulunan barınaklara tahliye işlemleri gerçekleştirilmiştir.

Sahipli hayvan nakli

Nakiller sırasında, sahibi deprem sonrasında şehir değiştirmiş ancak mikroçip numarası sayesinde kayıtlı sahibine ulaşılabilen hayvanların da diğer şehirlere nakline destek sağlanmıştır.

Yaralı ve hastalanmış hayvanların nakli

Afet ardından bölgede hayvanların hayatta kalma şansını arttırmak adına bazı operasyon ve acil tedavi ihtiyaçları gelişmiş ve bu hayvanların nakli yazarlar tarafından ve anlaşmalı kurumlar aracılığıyla çevre illerde faaliyet göstermeye devam eden klinik, barınak ve hastanelere nakledilerek gerçekleştirilmiştir.

3.6. Sahiplendirme projeleri

Hatay ilinin özellikle merkez ilçelerinin mevcut durumu dolayısıyla hayvan tahliyeleri sürdürülürken tahliye gerçekleştirilen illerin barınaklarında da yoğunluk yaşandığı izlenmiştir. Bu yüzden çeşitli sahiplendirme projeleri ile hayvanların yuvalanması önem taşımaktadır. Depremzede hayvanların sahiplendirilmesi, bakımı, beslenmesi için gerekli olan duyarlılığın oluşturulması ve hayvan popülasyonunun afetten zarar görmüş ilçelerde kontrol edilebilecek düzeyde olması için projelerin önemli olduğu düşünülmektedir.

4. Sonuçlar ve Tartışma

Deprem bölgesi olan ülkemizde yüzyılın afeti olarak tanımlanan depremlerin ardından ekonomik ve sosyal bir yıkım yaşanmıştır. Ne yazık ki, ülkemizde afet yönetimi kapsamında birçok alanda eksiklik ve yetersizlikler bulunmaktadır. Afet yönetiminde sorumlu ve ilgili tüm paydaşlar tarafından Toplumsal Afet Müdahale Planı'nın sahiplenilmesi, koordinasyon içinde çalışması, planların etkinliği ve amacına ulaşması için gereklilikler arasındadır. Yaşanan afet göstermiştir ki, veteriner hekimliği hizmetleri anlamında bireysel ve kurumsal yetkinliklerin koordine edilmesi, bundan sonra yaşanacak afetlere hazırlıklı olunması için eğitim, ekipman, planlama ve tüm bunların sürekliliğinin sağlanması gereklidir. Bu çalışmada, 2023 yılının şubat ayında Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinden sonra Hatay'ın ilçelerinde yazarlar tarafından bölgede yürütülen faaliyetler ve gözlemler sonucu veteriner hekimlerin afetlerde etkinliği ve olası afetler için yapılması gerekli çalışmalar tartışılmıştır. Bu sebeple meydana gelen depremler ve faaliyet gösterilen bölgenin durumu hakkında bilgiler verildikten sonra bölgede yapılan faaliyetler detaylı olarak ele alınmıştır. Bölgede yürütülen saha çalışmalarını ve gözlemsel incelemeler sonucunda aşağıdaki durumlar tespit edilmiştir.

- Bir afet olarak deprem ele alındığında afetlerin yıkıcı etkileri ve buna paralel olarak yardım ve destek faaliyetleri kısa vadeli destek ve uzun vadeli destek olarak planlanmalıdır. Uygulanan destek faaliyetlerinin tamamı kısa vadede yapılması gerekenler olarak planlanmalı ancak uzun vadede şehrin ve toplumun yeniden yapılması sürecine kadar yapılacak destek çeşitli kurumlar ile iş birliği içinde

yürütülmelidir. Bunun başında barınak ve rehabilitasyon merkezlerinde hizmetin sürdürülmesi gelmektedir. Hatay ilinde barınak işleyişini sürdürmek için diğer illerin kurumlarından resmi yazı ile personel talep edilmiş ve resmi personel işbaşı yapabilene kadar sistem sürdürülmüştür.

- Hatay'ın yeryüzü şekilleri açısından zengin çeşitliliğe sahip oluşu, arama kurtarma faaliyetlerinin başlatılması ve sürdürülmesinde dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda depremin etkinliğinin izlendiği diğer illerde hasar görmemiş bir barınakta veya kurulan tek bir sahra çadırında tüm faaliyetler yürütülebilirken, Hatay ilinde birden fazla noktada depo, sabit hizmet noktası (barınak, rehabilitasyon merkezleri ve sahra hastaneleri) ve buna ek olarak mobil hizmete ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum göstermektedir ki, kurulması planlanan ekiplerin bahsedildiği gibi sabit ve gezici hizmet verebilecek teçhizata sahip olması önemlidir.
- Çalışmamızda afet sonrasında insanların hızla diğer şehirlere tahliyesinin yanında hayvanların tahliyesinin öneminden bahsedilmiştir. 2023 yılında yaşanan deprem ardından hızla karar verildiği için tahliyeler kurumlarla yapılan anlaşmalar ile sağlanmış, köpeklerin taşıma kafesleri ile diğer illerde bulunan barınaklara tahliyesi DKMP Bölge müdürlükleri ve il müdürlükleri desteği ile yapılmıştır. Olası afetlerde kullanılmak üzere düşük ve yüksek sıcaklık, hayvanların birbiri ile temasının ve yol stresinin minimuma indirileceği nakil araçlarının bulunduğu kurumların belirlenerek, tahliyelerin bu araçlarla yapılması planlanmalıdır.
- Hayvanların da insanlar gibi afetlerin yıkıcı etkilerinden etkilenmelerinin yanı sıra deprem öncesindeki birçok değişimden etkilendiği bilinmektedir (Çetingül ve ark., 2018; Mert, 2019). Hayvanların afetler sonrasında aldıkları psikolojik ve fiziksel etkilerin, aynı evi paylaştıkları bireyleri de zorladığı, hasta sahiplerinin afet anında ve sonrasında hayvanlara nasıl müdahale edeceğini bilmedikleri Hatay'da izlenen durumlardan biridir. Hayvanlar ile aynı evi paylaşan bireylerin afet anında ve sonrasında uygulamaları gereken davranışları öğrenmeleri adına eğitimlerin düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.
- Çalışmamızda Hatay ilinden kayıtlı olarak tahliyesi yapılan hayvanların %97'si köpektir. Bunun başlıca sebebi tahliye edilebilecek diğer illerde barınakların kediler için kısıtlı alan bulundurmalarıdır. Rutin işlemlerde barınaklarda kedi rehabilitasyonu yapılmıyorsa da afet durumları için mutlaka kediler için uygun kafeslerin bulunduğu alanlar sağlanmalıdır.
- Hayvan arama kurtarma faaliyetleri sonunda sahipli ve sahipsiz hayvanların tanımlanabilmesi ve sahipli hayvanların ailelerine ulaştırılabilmesi için, afet öncesinde yapılması gerekenlerden biri, hayvanların mikroçip ile kayıt altına alınmasıdır. Bu sayede kurtarılan ya da bulunan hayvanlar sahibine ulaşarak teslim edilmiştir. Yazarlar tarafından yapılan kontrollü hayvan transferlerinde, mikroçip bulunduran kayıtlı hiçbir hayvanın Hatay ilinden çıkışı yapılmamış, sahiplerine ulaşınca dek bakım ve besleme gibi işlemleri sürdürülmüştür. Uzun süre sahibine ulaşamayan hayvanların sahiplendirme işlemleri gerçekleştirilerek yeni ailelerine teslimi yapılmıştır.
- Hayvan arama kurtarma faaliyetleri sırasında insanlarda kullanılan farklı ekipmanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Olası afetlerde bölgeye giderken bu ekipmanların hızlı tedariki arama kurtarma faaliyetlerindeki başarıyı, sağlıklı olarak kurtarılan hayvan sayısında artış olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında hayvan arama kurtarma teknikleri, afetlerde acil müdahale, afetlerde zoonoz ve salgın hastalıklar ile mücadele, afetlerde hayvan sağlığı planlamaları ile ilgili veteriner hekimler, veteriner teknikerleri ve gönüllülerden oluşan ekipler için eğitim vb. etkinlikler düzenlenmelidir (Aksoy ve ark., 2017; Gökçen, 2022).

- Afet döneminde gerçekleşen tahliyeler sırasında hayvanların taşınması ve şehirler arası güvenli nakli için uygun araçların kullanım gerekliliği dikkat çekmiştir. Bu araçların sahip olduğu havalandırma koşulları, içlerindeki kafeslerin sağlamlığı vb. sürekli kullanımlarda ekonomik olarak da afet yönetiminde katkı sağlayacaktır.
- Afet meydana geldikten sonraki ilk saatlerde bölgede koordinasyonda görevli olan yazarların kontrolünde olmadan ve kurum izinleri alınmadan kurtarılan ancak mikroçip kaydı değerlendirilmeksizin başka illere tahliye edilen hayvanlar, hem hayvan sağlığı ve bulaşıcı hastalıkların yayılmasına hem de afetzedelerin hayvanlarına ulaşamaması sorununa sebep olmuştur. Tüm afet durumlarında tahliyeler uzman kişiler tarafından, her türlü bilgi ve kayıt ilgili kurumlar ile paylaşılarak gerçekleştirilmelidir.

Sunulan çalışmanın multidisipliner afet yönetimine katkı sağlayacağı ve edinilen tecrübelerin olası afetler için kılavuz niteliğinde kullanılarak alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

AFAD. (2014). *TAMP Türkiye Afet Müdahale Planı*.
https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf

Aksoy, G. (2018). Hayvan Kurtarmanın Amacı ve Tarihsel Gelişimi. In G. Aksoy, H. S. Biricik, A. F. Fidan (Eds.), *Hayvan Kurtarma* (Issue February 2020).

Aksoy, G., Biricik, H. S., Polat, P. F. (2017). Türkiye ' de Güvenli Hayvan Kurtarma. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Veteriner Dergisi*, 31(2), 149–151.

Ayvazoğlu, D. P., Aydın, E. (Eds.). (2021). *Veteriner Hekimlikte Klinik İşletmeciliği ve Yönetimi*. Akademisyen Kitabevi. <https://doi.org/10.37609/akya,936>

Bektaş, M., Kaya, H. (2019). Çalışan Bireylerin Evcil Hayvanlara Bağlanma Nedenlerine İlişkin Nitel Bir Çalışma. *Mediterranean Journal of Humanities*, 9(2), 401–417.
<https://doi.org/10.13114/mjh.2019.498>

Binalı, T. E. (2023). *Yüzyılın Afeti: 06 Şubat Kahramanmaraş Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme Yüzyılın Afeti: 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Üzerine Bir Değerlendirme. March*.

Çetingül, I. S., Gultepe, E. E., Uyarlar, C., Iqbal, A., & Bayram, I. (2018). Afetzedede Kanatlı Hayvanların Beslenmesi (Poultry Feeding At Disaster). *International Animal Rescue Conference (Uluslararası Hayvan Kurtarma Konferansı)*, July.

Devlet Memurları Kanunu, (1982).

Erdoğan, M. A. (2023). Afetlerde Veteriner Hizmetleri. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 613–622.

Gökçen, A. (2022). *Afetlerde Hayvanların Konumu*. 0–2.

Gultepe, E. E., Uyarlar, C., Iqbal, A. (2018). Afetzedede Vahşi Hayvanlarda Beslenme Stratejileri (Nutritional Strategies of Wild Animals After Disasters). *International Animal Rescue Conference*, July.

Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği. (2006). *TC Resmi Gazete*, 1, 9–25.

Holmquist, L. S., O'Neal, J. P., Swienton, R. E., Harris, C. A. (2021). The Role of Veterinarians in Mass Casualty Disasters: A Continuing Need for Integration to Disaster Management. *Frontiers in Public Health*, 9 (August), 1–5. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.644654>

Kılıç, M., Çakır, Ö. (2022). *Afetlerde Hayvanlar Animals in Disasters*. 5(0000), 330–345. <https://doi.org/10.35341/afet>.

Mert, N. (2019). Earthquakes and Their Effects on Living Organisms. *Eurasian Journal Of Health Sciences*, 2, 137–144.

Olağanüstü Hal Kapsamında Bankalar ve Konsolide Denetime Tabi Kuruluşlarca Yapılacak Bağış ve Yardımlara İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2023). *T.C. Resmi Gazete*. Sağlık hizmetleri temel kanunu, 26 (1987).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *2023 Kahramanmaraş Ve Hatay Depremleri Raporu*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>

Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, (1928). <https://euk.saglik.gov.tr/TR-25468/tababet-ve-suabati-sanatlarinin-tarzi-icrasina-dair-kanun-1219.html>

TC İçişleri Bakanlığı. (2019). *Afad 2019-2023 Stratejik Plan*.

Tekeli, İ. (2023). Antakya 'nın deprem sonrası kent planlaması için bir strateji önerisi. *Journal of City and Regional Planning*, 05(01), 96–105. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8210544>

Ünsal Adaca, A. (n.d.). *Veteriner hekimliği mevzuatı ve etik*.

Vapur, İ., Kara, İ. F., Akı, E. (2023). 2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinin Antakya ve Samandağ ilçelerindeki yapısal etkileri ve çözüm önerileri Structural effects of 2023 Kahramanmaraş and Hatay earthquakes in Antakya and Samandağ districts and solution suggestions. *NÖHÜ Müh. Bilim. Derg. / NOHU J. Eng. Sci. Erken Görünüm / In Press*. <https://doi.org/10.28948/ngmuh.1293147>

Veteriner Hekimlerin Sağlık Personeli Sayılmaması Serüveni. (2021). *Performans*. <http://performansdergileri.com/veteriner-hekimlerin-saglik-personeli-sayilmamasi-seruveni-h>

Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği İle Odalarının Teşekkül Tarzına Ve Göreceği İşlere Dair Kanun, 2655 (1995). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060913-9.htm>